CollAn IX 2010 141-152

Antik Çağ'da Strigilisin Ecza Amaçlı Kullanımı Veriler ve Kanıt

Daniş Baykan

Keywords: Strigilis, Ancient Medicine, Pharmacology, Allianoi, Ancient Sours

Anahtar Kelimeler: Strigilis, Antik Çağ Tıbbı, Ecza, Allianoi, Antik Kaynaklar

İlâç biliminde kullanılan bitkisel, mineral veya hayvansal hammaddelerin çoğu binlerce yıl değişmeden günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir. Antik Çağ ecza tedavisi, doğanın insan üzerindeki etkilerinin deneme yanılma yöntemiyle öğrenilmesine dayandırılmıştır. Hekimler bazen diyet, masaj, hidroterapi ve ilaç tedavisini cerrahiye göre daha tehlikesiz görerek yeğlemişlerdir. İlaç tedavisi yöntemlerini kullanan hekimler de cerrahlar gibi belli bazı aletler kullanmak zorundaydılar. Ecza aletleri çoğunlukla günlük hayatta başka amaçlarla da kullanıldığından, bu konuda en doğru bilgiyi hekim mezar kontekstleri ve antik kaynaklar vermektedir. İlaç tedavilerinde, ilacın hazırlanması için kullanılan havan, ezme paleti, saklama kapları gibi gereçler haricinde en sık kullanılan aletler kaşık tipleridir.

Kaşıklar, ilaçları ölçmek ve karıştırmak için, ayrıca uygulama aşamasında da ilacı damlatma amacıyla kullanılmıştır. En çok bilinen Antik Çağ kaşık tipi "*kulak kaşığı*"dır. Antik Çağ'daki kullanım yerlerinden yalnızca biri olan kulak göz önünde bulundurularak isimlendirilen ve kulak temizliğinde kullanıldığı belirlenen bu âletin benzerleri, yakın zamana kadar aynı amaçla kullanılmıştır. Aslında âlet, kaşık uçlu sonda, ölçek, muayene sondası, sivri uçlu sonda, kazıyıcı sonda olarak kozmetik, eczacılık ve tıp alanlarında farklı fonksiyonlarda da kullanılmıştır. Kulağa kaçan nesnelerin çıkarılmasında, kulağın temizliğinde ve kulak içindeki yaraların muayenesinde de yardımcı olduğu söylenebilir. Antik Çağ'da kulak temizliğinde, lavman tekniğiyle kulak şırıngası gibi özel âletler (Paulus VI.7; VI.59) ve kulak yaralarının iyileştirilmesinde sakız ağacının *(Pistacia lentiscus)* gövdesinden alınan reçine kullanılmıştır (Jackson 1999: 117). Antik kaynaklarda "*MHLWIS*, *MHLWIDOS*,

MHLWTRIS, W*TOGLUFUS*, *MHLHN Ej*W*TIDA*, *oricularium specilla*, *auriscalpia*"ya karşılık gelen KSo. Tip IA, Celsus (ör. VII.26) ve Aetios Amidenos'un (LXXXII-LXXXIII) eserlerinde kulak sondası (*oricularium specilla*) adıyla geçer. Çekirdeksiz /*UPALEIPTROU*, sivri ucu, *delici* / *perforatör* (Galenos XIV.787) ve ilaç tatbikinde (yün vs. sarılarak) kullanılmıştır. Kaşık uç, ölçek, karıştırıcı, *çekici* / *retraktör* (Celsus VII.21-22), *parçalayıcı* / *dissektör* (Paulus VI. 88) ve *ayırıcı* / *ekartör* (Celsus VII.27) olarak da kullanılmıştır. Merhem kaplarından (*unguentaria*) merhemin alınması için en uygun kaşıktır. Celsus, *anüs* müdahaleleri (Celsus VII.30) ve mesane taşının kırılmasının (Celsus VII.26) yanı sıra kulak kurtlarının ve duymayı engelleyen diğer nesnelerin çıkarılmasında (Celsus VI.7) bu âletin kullanıldığını aktarır. "V" kesitli yaprak biçimli (orta damarından kıvrık) kaşıklara, MS 3. ve 4. yy'lara ait kontekstlerde rastlanması (Künzl 1992: 201-244), standart tipleri MS 2. yy'da oluşan diğer kaşık sondalardan daha sonra şekillendiğini düşündürür. Bu tip kaşıklar toz ilaçların yaraya serpilmesine uygundur. "V" kesitli yaprak biçimli ve "U" kesitli oval kaşıklar, antik kaynaklarda kaşık / *cyathus* veya sonda / *specilla* ismiyle geçse de John Milne'nin kullandığı *cyathus* ve *MHLH* birleşimi (Milne 1976: 61)yanlışlığını, Lawrence J. Bliquez düzeltene dek (Bliquez 2003: 322-330), tıp literatüründe *cyathiscomele* olarak kullanılmıştır.

Fransa Paris hekim mezarı kontekstindeki akıtıcı uçlu kaşık (Künzl 1983: 75-77); Kıbrıs Nea Paphos hekim mezarı kontekstindeki iki farklı alet (Michaelides 1984: 315-332) formları farklı olmakla birlikte sıvı ilaç akıtılmasında kullanılmış olmalıdır. Kıbrıs Nea Paphos hekim mezarı kontekstindeki aletlerden biri "U" kesitli büyük armudî kaşıklardandır. Derinliği, sap birleşiminden akıtıcı uca doğru azalan, ölçek benzeri bu kaşıklar, içlerinde hazırlanacak sıvı ilacı kulak, burun gibi vücut açıklıklarına damlatmaya uygundur. Kordoba yakınlarındaki *Ez-Zehra*'da doğduğu için Zahravi olarak anılan Abûl Kasım Al Zahravi'nin, *Kitab al-Tasrif* adlı eserinde benzer kaşıklar "istenirse saplı olabilecek yağ kandili gibi ucu açık, bir burun damlalığı" şeklinde tanımlanmıştır (Zahravi II. 24)[1].

Kazıları 1998 ile 2006 yılları arasında, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yaraş başkanlığında sürdürülen Allianoi'da[2] da "U" kesitli büyük armudî kaşıklar tespit edilmiştir (Baykan 2009a: 46-47). Daha önceden de Allianoi'un eczacılıkla

1 930-1013 yıllarında yaşayan Zahravi'nin Kordoba Üniversitesi'nde toplanan (antik) kaynaklardan yararlanarak yazdığı eserini, 1519'da Latinceye çevrilirken gören Amasya Hastanesi başhekimi *Sabuncuzade Şerefeddin bin Ali* kitabın cerrahî bölümünü kısmen değiştirerek Türkçeye tercüme etmiş (*Cerrahiyyetü'l Hâniyye*) ve Fatih Sultan Mehmet'e armağan etmiştir.

2 Allianoi, İzmir ili Bergama ilçesinin 18 km kuzeydoğusunda, Paşa Ilıcası mevkiinde yer almaktadır.

ilişkisi, Roma İmparatorluk Dönemi'nde günümüz eczanelerinin görevini üstlenerek ilâç, zehir ve kozmetik karışımlarının (*medicamenta*) özel kaplar içerisinde bulundurulduğu, *tabernae medicae* isimli küçük dükkânların varlığıyla ortaya konmuştur (Baykan 2005: 447-452). Ayrıca ilaç yapımında kullanılan *mortarium*, *pestillum*, kemik ve metal kaşıklar ile ilaç saklama kapları da Allianoi'da ele geçmiştir.

Fransa Paris hekim mezarı (Künzl 1983: 75-77) kontekstindeki akıtıcı uçlu kaşıkların benzerleri Gaziantep Müzesi (Uzel 2000: 233) ve Britanya Müzesi'nde (Milne 1976:78) bulunmaktadır. Kıbrıs Nea Paphos hekim mezarı (Michaelides 1984: 315-332) kontekstindeki akıtıcı uçlu ikinci alet ise kaşıktan çok bir strigilise (Yun.: στλεγγίς, Lat.: *strigilis*) benzemektedir. Bulgaristan'ın Varna (Künzl 1983: 112-113), Filibe (Kessyakova – Kirova 2005: 411-412) ve Nova Zagora (Kancheva – Ruseva – Ignatov 1996: 23-27); Almanya'nın Köln (Künzl 1983: 91-93); İtalya'nın Este (Künzl 1983: 105) kentlerinde bulunan hekim mezarlarının kontekstlerinde ecza kap ve aletleriyle birlikte strigislerin de ele geçmesi Antik Çağ'da spor sırasında yağlanan vücudun temizliği yanı sıra ilaç uygulamalarında da kullanıldıklarını kanıtlamaktadır.

Galenos (XII.622-623)[3], Celsus (VI.7.1)[4], Plinius (XXV.103)[5], Marcellus Empiricus (IX.1)[6] ve Scribonius Largus'un (XXXIX)[7] aktardıkları, ecza kaşıkları yerine bazı özel durumlarda strigilis kullanımının daha uygun görüldüğünü kanıtlamaktadır. Bahsi geçen bu antik kaynaklarda strigilisin ecza amaçlı kullanımında, içerisindeki sıvı ilacın ısıtılması ve bir vücut açıklığına (kulak deliği gibi) uygulanması söz konusudur. Celsus (VI.7.1), kulak içerisine ılık sıvı ilaç uygulanacak en uygun alet olarak şırınga gibi kullandığı strigilisi önermektedir. Galenos (XII.622-623) da aynı şekilde hayvansal yağları strigilis içerisinde ısıtarak kulağa uygulamıştır. Antik kaynaklarda iyileştirmede kullanılan karışım farklılık gösterse de strigilis içerisinde ısıtılan karışımın ılındıktan sonra strigilisden doğrudan (kulağa) uygulanması

3 "…*Aut anguis fenectam cum calicibus papaveris coquito et infundito, aut cum quopiam ex praedictis unguentis. Aut garum Hispanum calefactum per strigilem instillato. Facit et acopon foetidum tepidum infusum. Aut papaveris succus rosaceo et exiguo crocino dilutus*…".

4 "…*In aurem vero infiindere aliquod alimentum oportet quod semper ante tepefieri convenit, commodissimeque per strigilem instillatur*…".

5 "…*omnis autem strigili calefactus infunditur, cotyledon etiam purulentis cum medulla cervina calefacta, ebuh radicis tritae sucus linteo colatus, mox in sole densatus et cum opus sit rosaceo dilutus et calefactus. parotidas verbenaca, item plantago sanat, item sideritis cum axungia vetere*…".

6 "…*Conteres et in strigili calefacies, et infimdes, at lana occludes aurem*…".

7 "…*Ad auriculae dolorem et tumorem sine ulcere prodest herbae urceolaris aut cucurbitae ramentorum sucus tepens per strigilem in foramen auris dolentis infusus*…"

değişmemektedir. Antik Çağ eczacılığında ısıtma farklı malzemelerin daha iyi karışmasını sağlamak, ılık tatbik edilen ilacın etkisini arttırmak ve karışımı yoğunlaştırmak için kullanılmış olmalıdır.

Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait hekim mezarı kontekstindeki ecza amaçlı strigilisler, yerleşimlerden ele geçtiğinde kesin saptama oldukça zordur. Tıpla doğrudan ilişkili olduğu kanıtlanan Allianoi'da, İlyas Çayı'nın kuzey yakasında, köprü ile kuzey kaplıca arasındaki avlulu yapıdan ve yakın çevresinden 4 bronz strigilis parçası ele geçmiştir. Allianoi metal buluntuları, birçok bilinmeyen gibi tıp tarihi konusunda da bizi aydınlatmaya devam etmektedir. Allianoi'dan ele geçen birinci parça[8] (Res. 1) alışıldık işlevinde kullanılmak için son derece küçük boyutlu bir strigilisin sapına aittir. Eserin buluntu kontekstine ve boyutuna uygun olarak ecza amaçlı kullanılmış olması yüksek ihtimaldir. Yine küçük boyutlu ve alışıldık forma göre oldukça ince ve sivri bitimli bir strigilis kaşığının parçası[9] (Res. 2) olan ikicisi de akıtma amaçlı bir kullanıma sahiptir. Kaşık şekli tam anlaşılamamakla beraber büyük bir strigilise ait sap parçası[10] (Res. 3) da kesici sapı, sondalar ve ecza kaplarıyla birlikte ele geçtiği için ecza amaçlı kullanılmış olmalıdır. Allianoi'da bulunan bahsettiğimiz ilk üç örnek buluntu ortamına, kontekstine ve boyutuna göre ecza amaçlı damlalık veya akıtacak olarak kullanılmış olmalıdır.

Allianoi'dan ele geçen dördüncü ve son strigilis parçası[11] (Res. 4-5) üzerinde yapılan ayrıntılı inceleme sonucunda daha önemli veriler elde edilmiştir. Antik yazarlardan Galenos (XII.622-623), Celsus (VI.7.1), Plinius (XXV.103), Marcellus Empiricus (IX.1) ve Scribonius Largus'un (XXXIX) aktardıklarına göre, ecza amaçlı kullanılan bir strigilisin içerisindeki karışımın ateşte ısıtılması (Res. 6) ve ılındıktan sonra ucunun bir akıtacak veya damlalık olarak kullanılması gerekmektedir. Bronz gibi ateşe yüksek dayanım gösteremeyen malzemelerden yapılan strigilislerde bu tip kullanımlardan kaynaklanan izlerin bulunmasının gerektiği düşünülerek yapılan gözlemde Allianoi'dan ele geçen dördüncü örneğin alttan ısıtıldığı her iki yüzündeki izlerle tespit edilmiştir (Res. 7). Strigilis muhtemelen bir fitil ateşinde ısıtıldığı için sapının ve tutan elin etkilenmemesi için ısıtılacak malzeme ortada yani aletin kıvrım

8 All.Mb.0032 numaralı bronz strigilis sapı, JXI-b2 açmasında, 86.09-86.00 kodlarında bulunmuştur. 6,4 cm uzunluğunda ve 1 cm kalınlığındadır.

9 All.Mb.0612 numaralı bronz strigilis parçası, K VIII-a3 açmasında, 91.47 kodunda bulunmuştur ve 6,5 cm uzunluğundadır.

10 M.01-2537 numaralı bronz strigilis sapı, JXI-c3 açmasında, 86.25 kodunda bulunmuştur. 10,4 cm uzunluğunda ve 1,6 cm kalınlığındadır.

11 M.03-0026 numaralı bronz strigilis parçası, JXI-c4 açmasında, 87.46 kodunda bulunmuştur. 10,8 cm uzunluğunda ve 1,5 cm genişliğindir.

yaptığı yerde toplanmalıdır. Strigilisin en derin kısmı olan ve daha çok malzeme alabilen bu bölümün açık ateşe denk gelen dış kısımda yoğun ısıya maruz kaldığını gösteren izler belirgindir.

Antik kaynaklarda anlatılan bir işlem, arkeolojik bir eserle kanıtlanabilmiştir. Üzerinde bölgesel ısıya maruz kaldığının izlerini taşıyan Allianoi strigilisinin, buluntu yeri ve konteksti açısından da ecza amaçlı kullanıldığı şüphesizdir. Bu strigilis, İlyas Çayı'nın kuzey yakasında, köprü ile kuzey kaplıca arasındaki avlulu yapıda (b4 numaralı mekânda) ele geçmiştir (Res. 8). Bahsedilen mekân, Allianoi için alet çeşitliliği açısından önemli bir kontekstin bulunduğu (Baykan 2002: 76) odadır. Ahşap bir kutu içerisinden mekâna dağıldığını düşündüğüm kontekstte *staphylagra*lar, tutucular, dil baskısı, tüp sonda, kaldırıcı ve bir sonda mahfazası parçası bulunduğu için mekân muayene haricinde küçükdil ve hemoroit operasyonlarında kullanılmış olmalıdır (Baykan 2009a: 208). Tıp aletlerinin ele geçtiği tabaka, kontekstindeki diğer verilerin de yardımıyla MS 1. yy'ın son çeyreği ile MS 3. yy ortasına tarihlenmiştir (Baykan 2009a: 76). Aynı mekân içerisinden ama bahsedilen toplu buluntudan ayrı bir yerde ele geçen strigilis, ısıtılarak hazırlanan ilaçların belki yine küçükdil ve hemoroit tedavisinde, belki de antik kaynakların daha sık bahsettiği gibi kulak tedavisinde kullanılmaktaydı.

Antik Çağ tıbbına bakıldığında salt cerrahinin veya eczanın uygulanmayıp, her ikisinden de aynı anda faydalanılmaya çalışıldığı kontekst buluntuların yardımıyla anlaşılmaktadır. Antik Çağ için cerrahinin uygulanmasından kaçınılan son çare olduğu düşünülürse tıbbi uygulamalarda ne kadar çok eczaya başvurulduğu daha iyi kavranabilir. Bu buluntu ve Pergamon'da gladyatör cerrahı olarak çalıştığı bildiren Galenos'un (XIII.599), eserinde strigilis içerisinde ilaç karışımının ısıtılmasından bahsetmesi (XII.622-623), gladyatör hekimliğini Allianoi'da yerine getirdiği fikrini (Baykan 2009b: 48-50) destekler niteliktedir. Strigilisin bir damlalık olarak kullanımının MS 2. yy'dan sonra azaldığı hekim mezarı kontekstlerinden anlaşılmaktadır. Bu tarihten itibaren Abûl Kasım Al Zahravi'nin eserinde tanımladığı (II.24) ve derinliği, sap birleşiminden akıtıcı uca doğru azalan, ölçek benzeri kaşıklar, strigilis yerine kulak, burun gibi vücut açıklıkları için damlalık olarak kullanılmıştır.

Araş. Gör. Dr. Daniş Baykan
Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü Balkan Yerleşkesi
Edirne / Türkiye
danisbaykan@gmail.com

Pharmaceutical Purpose of the Strigilis in Antiquity

Data and Evidence

Most of the herbal, mineral and bestial materials which we use in pharmacology today had also been taken into use for thousands of years without changing. Except for the materials used for preparations such as mortars, grinding plates and conservators, the types of spoons are the most common instruments of all. Some antique sources and findings show that in some instances "strigilis" were used instead of these spoons.

Strigilis is a curved blade used by the ancient Romans and Greeks to scrape the body after bathing. Part of the bathing and personal hygiene routine in ancient Rome involved cleaning the body with oil. Having rubbed the oil in, a strigilis was used to scrape away any excess as well as any dead skin and dirt. Athletes also used strigilis to remove dirt, dust and oil from their bodies after exercise. This was sometimes bottled and sold as a medical treatment. It is desirable also to pour some medicament into the ear, and this should always be made lukewarm beforehand; and is best dropped in from a strigilis. Occasionally instruments not originally manufactured for surgical purposes were implemented. Galenos (XII.622-623)[12], Celsus (VI.7.1)[13], Plinius (XXV.103)[14], Marcellus Empiricus (IX.1)[15] and Scribonius Largus'un (XXXIX)[16] mention that the strigilis, a curved piece of metal with a handle used for scraping oil and sweat off the body after exercise, was often used

12 "…*Aut anguis fenectam cum calicibus papaveris coquito et infundito, aut cum quopiam ex praedictis unguentis. Aut garum Hispanum calefactum per strigilem instillato. Facit et acopon foetidum tepidum infusum. Aut papaveris succus rosaceo et exiguo crocino dilutus*…".

13 "…*In aurem vero infiindere aliquod alimentum oportet quod semper ante tepefieri convenit, commodissimeque per strigilem instillatur*…".

14 "…*omnis autem strigili calefactus infunditur, cotyledon etiam purulentis cum medulla cervina calefacta, ebuh radicis tritae sucus linteo colatus, mox in sole densatus et cum opus sit rosaceo dilutus et calefactus. parotidas verbenaca, item plantago sanat, item sideritis cum axungia vetere*…".

15 "…*Conteres et in strigili calefacies, et infimdes, at lana occludes aurem*…".

16 "…*Ad auriculae dolorem et tumorem sine ulcere prodest herbae urceolaris aut cucurbitae ramentorum sucus tepens per strigilem in foramen auris dolentis infusus*…"

to get into small openings. Galenos (XII.622), mentioned that the strigilis, a curved piece of metal with a handle used for scraping oil and sweat off the body after exercise was often used to get into small openings, so as Galenos said, "After having heated the fat of a squirrel in a strigilis, insert it into the auditory canal". Celsus (VI.7.1) also directs that certain medicinal preparations can be warmed and allowed to drop into the ear by means of a strigilis, an appliance normally used by the Romans for scraping away sweat and dirt in the baths: "If severe inflammation entirely prevents sleep, there should be added to the poultice half its quantity of toasted and pounded poppy-head rind, and this should be boiled down with the rest in diluted raisin wine. It is desirable also to pour some medicament into the ear, and this should always be made lukewarm beforehand; and is best dropped in from a strigilis. When the ear is full, soft wool is applied over it to keep in the fluid. And these are the medicaments generally used for this purpose: but also there is rose oil and around-root juice and oil in which worms have been boiled, juice expressed from bitter almonds or from peach-kernels".

It's possible that a "strigilis" found in a tomb of a medicine from Roman Imperial period was used for pharmacology. Outside of the tomb context (in a settlement for instance) when a strigilis was found, it's hard to determine the relation on it's use for pharmacological purposes. Surveys of researches on the metal findings of Allianoi, retains clarifying many issues of the Anatolian history of medicine. The pieces of strigilis' found in Allianoi show strong evidences in terms of it's use in medicine.

Kaynaklar

Antik Kaynaklar

Aetios Amidenos
1899 *BIBLIA IATRIKA EKKAIDEKA / Die Augenheilkunde des Aëtius aus Amida*, (çev. J. Hirschberg), Leipzig.

Celsus (Aulus Cornelius)
1953 *De Medicina / On Medicine*, (çev. W. G. Spencer), Londra.

Galenos
1821-1833 *PERI FUSIKON DUNAMEWN / Claudii Galeni Opera Omnia*, (çev. C. G. Kühn), Leipzig.

Marcellus Empiricus
1968 Marcellus, *De Medicamentis*, (çev. J. Kollesch – D. Nickel), Berlin.

Plinius (Gaius, Secundus)
1956-1966 *Naturalis Historia / Natural History*, (çev. H. Rackham), Londra.

Paulus Aegineta
1844-1847 *Epitomae Medicae / The Seven Books of Paulus Aegineta*, (çev. F. Adams), Londra.

Scribonius Largus
1983 *Compositiones / Scribonii Largi Compositiones*, (çev. S. Sconocchia), Leipzig.

Orta Çağ Kaynakları

Abûl Kasım Al Zahravi
1861 *La Chirurgie D'Albucasis*, (çev. L. Leclerc), Paris.

Şerefeddin bin Ali
1992 *Cerrahiyyetü'l Hâniyye*, (çev. İ. Uzel – K. Süveren), Ankara.

Modern Kaynaklar

Baykan, D.
2002 "Allianoi Tıp Âletleri", *Bilim ve Ütopya* Eylül: 76.

2005 "Allianoi'da Bulunan Pişmiş Toprak Ecza Kapları", *III. Uluslararası Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildiriler Kitabı*, Eskişehir: 447-452.

2009a *Allianoi Tıp Âletleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

2009b "Gladyatör Hastanesi: Allianoi", *Atlas* 201: 48-50.

Bliquez, L. J.
2003 "Roman Surgical Spoon-probes and their Ancient Names (μήλη, μηλωτρίς, specillum)", *JRA* 16: 322-330.

Jackson, R.
1999 *Roma İmparatorluğu'nda Doktorlar ve Hastalıklar*, (çev. Ş. Mumcu), İstanbul.

Kancheva-Ruseva, T. – K. Velkov – V. Ignatov
1996 *Prouchvaniya na Nadgrobni Mogili v Novozagorsko*, *N. Koichev ve M. Kanchev Memoriam*, Bulgaristan: 17-70.

Kessyakova, E. – N. Kirova
2005 "Brickwork Double Grave From The Roman Age From The Village of Scutare, Plovdiv District", *Universitatis Serdicensis Supplementum IV, Stephanos Archaeologicos in honorem Professoris Ludmili Getov*, Sofya: 406-419.

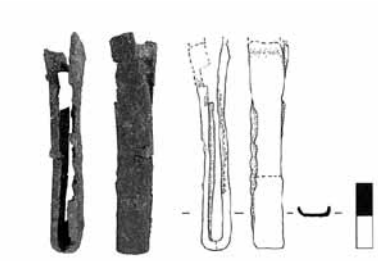
Künzl, E.
1983 *Medizinische Instrumente aus Sepulkralfunden der römischen Kaiserzeit*, Bonn.

1992 „Spätantike und byzantinische medizinische Instrumente", *From Epidaurus to Salerno. Symposium held at the European University Centre for Cultural Heritage*, (Haz. A. Krug), *PACT* 34: 201-244.

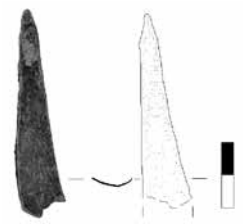
Michaelides, D.
1984 "A Roman Surgeon's Tomb from Nea Paphos Part I", *Report of the Department of Antiquities of Cyprus*: 315-332.

Milne, S. J.
1976 *Surgical Instruments in Greek and Roman Times*, Chicago.

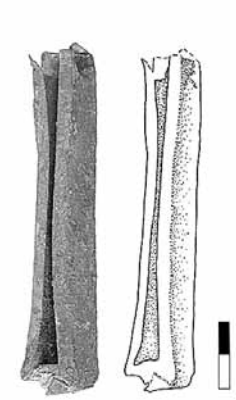
Uzel, İ.
2000 *Anadolu'da Bulunan Antik Tıp Aletleri*, Ankara.

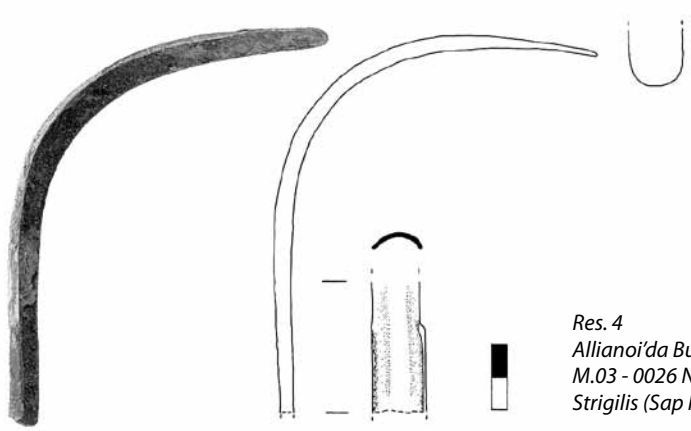
Res. 1 *Allianoi'da Bulunan All.Mb.0032 Numaralı Strigilis Sapı*

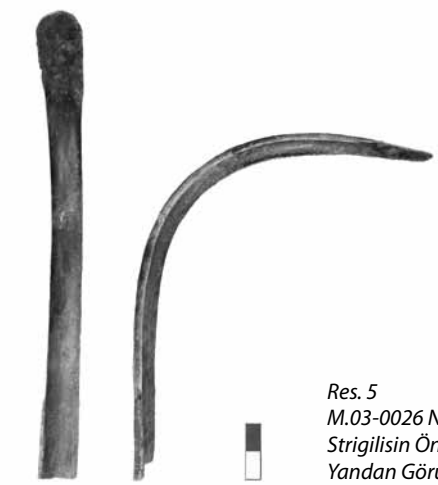
Res. 2 *Allianoi'da Bulunan All.Mb.0612 Numaralı Strigilis Parçası*

Res. 3 *Allianoi'da Bulunan M.01-2537 Numaralı Strigilis sapı*

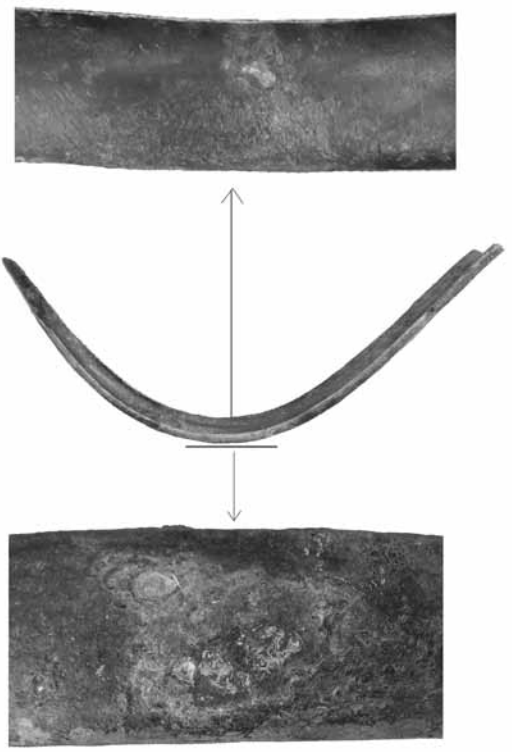
Res. 4
Allianoi'da Bulunan M.03 - 0026 Numaralı Strigilis (Sap Kısmı Eksik)

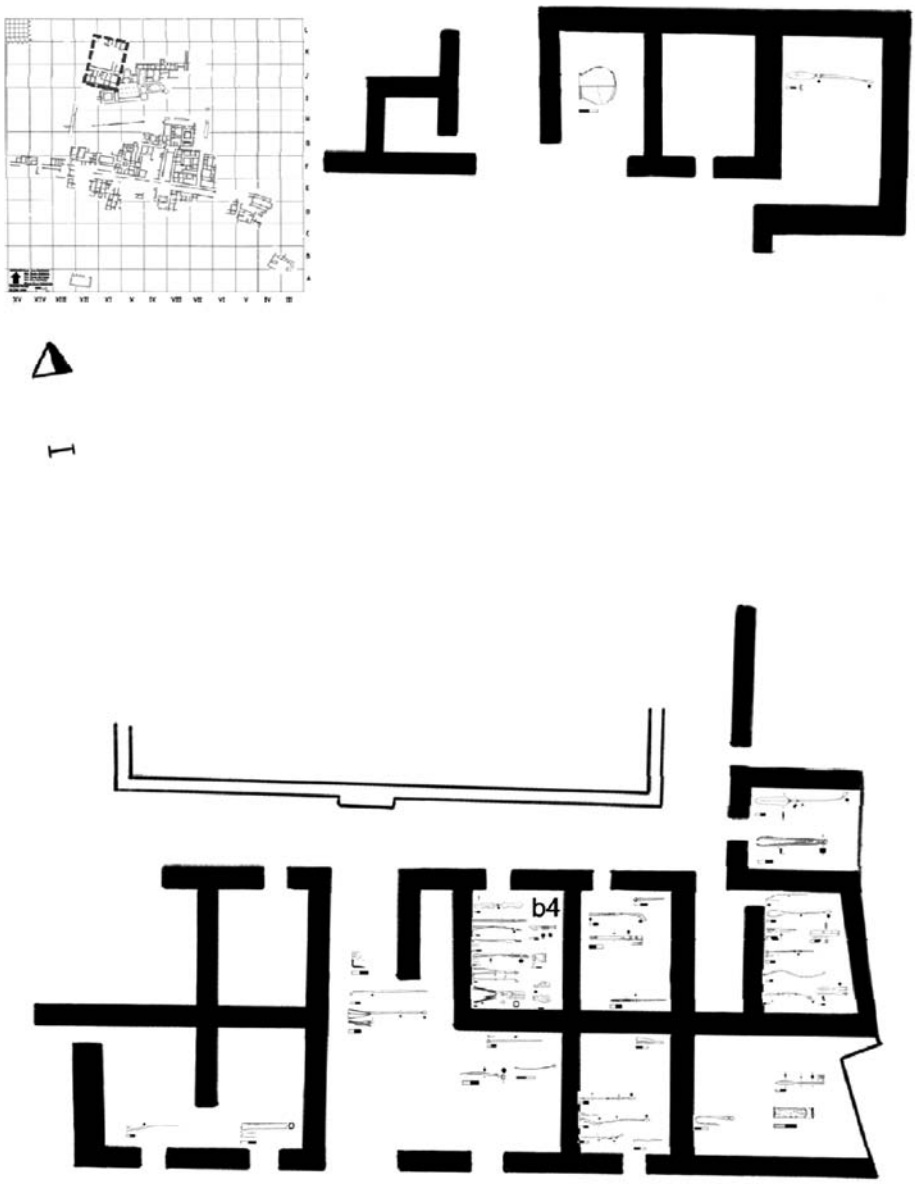
Res. 5
M.03-0026 Numaralı Strigilisin Önden ve Yandan Görünümü

Res. 6 Antik Çağ'da Ecza Amaçlı Strigilis Kullanımı (Canlandırma)

Res. 7 M.03-0026 Numaralı Strigilisin Isıtıldığını Kanıtlayan Her İki Yüzdeki İzler

Res. 8 *İlyas Çayı'nın Kuzey Yakasında, Köprü ile Kuzey Kaplıca Arasındaki Avlulu Yapı ve Mekânlarındaki Kontekst Buluntular*